

John Rawls' politiske filosofi (NSU-press)

Redigeret af Mogens Chrom Jacobsen,
Søren Flinch Midtgaard & Asger Sørensen

Indholdsfortegnelse

Forord <i>Ved Asger Sørensen</i>	7
Indledning	
John Rawls' retfærdighedsteori <i>Af Søren Flinch Midtgaard</i>	11
Om teksterne <i>Af Mogens Chrom Jacobsen</i>	24
Retfærdighedsteorien	
Retfærdighedens genstandsfelt <i>Af Søren Flinch Midtgaard</i>	37
En genlæsning af John Rawls i lyset af hans diskussion af forholdet til fremtidige generationer <i>Af Poul Lübcke</i>	55
John Rawls og den postmoderne kritik <i>Af Nils Holtug</i>	88
Et dilemma i John Rawls' syn på begrundelse <i>Af Mogens Chrom Jacobsen</i>	114
Civil ulydighed – John Rawls og det duelige demokrati <i>Af Mille Rode</i>	137
Politisk liberalisme	
En 'overlappende konsensus' om den 'overlappende konsensus' <i>Af Tong Shijun</i>	167
John Rawls og forståelsen af 'det almene' – Deontologisk almengyldighed eller utilitaristisk almen nytte? <i>Af Luise Li Langergaard</i>	190
Folkeretten	
Samarbejdsetik – Kant og Rawls om folkeret, føderationer og frie stater <i>Af Gorm Harste</i>	219
Retfærdighed, stabilitet og tolerance i en føderation af velordnede folk <i>Af Andreas Føllesdal</i>	245
Folkenes lov i Imperiets tidsalder – John Rawls om retfærdig krig <i>Af Asger Sørensen</i>	271
Forfatterbiografier	293
Litteraturliste	296

John Rawls' retfærdighedsteori - Af Søren Flinch Midtgård

Rawls ville begrænse retfærdighedsprincipperne til kun at gælde for samfundets grundlæggende institutioner, hvilket har medført en kritik fra feministisk side, om at man derved udelukker en række personlige valg og handlinger, navnlig vedrørende byrdefordelingen i familien, som kan have betydning for spørgsmålet om retfærdighed, idet sådanne valg og handlinger kan have negative virkninger på kvindens position i samfundet. G.A. Cohen har generaliseret denne kritik, idet han peger på, at flere valg med afgørende konsekvenser for individerne overses af en retfærdighedsteori, der kun fokuserer på institutioner. Især er de talentfuldes uvilje til at producere optimalt, hvis de ikke får lønmæssige incitamenter, af stor negativ betydning for de dårligst stillede. Denne kritik er generelt blevet imødegået ved at forsvare skellet mellem grundlæggende institutioner og personlige valg, men Midtgaard foreslår en anden strategi. Mens han til dels medgiver Cohen denne kritik, når vi snakker om Rawls hovedværk, *En teori om retfærdighed*, så mener han, at Rawls andre steder har åbnet muligheder for at inddrage disse personlige valg.

En genlæsning af John Rawls i lyset af hans diskussion af forholdet til fremtidige generationer - Af Poul Lübcke

Lübcke diskuterer, hvad Rawls' teori vil betyde for vores forpligtelser over for de fremtidige generationer. Først spørger han dog om det generelle retfærdighedsprincip, der tillader uligheder, så længe de er til gavn for de dårligst stillede, kun gælder sociale og velfærdsmæssige goder, eller om det også kan anvendes på andre typer af goder, herunder frihedsgoder. Lübcke fortolker Rawls således, at det også skal bruges på de andre goder, således at man f.eks. kan have en ulige frihed, hvis det er til gavn for dem, der er dårligst stillet med hensyn til frihed. Rangordningen mellem Rawls' retfærdighedsprincipper gør dog, at man ikke kan indskrænke nogens frihed af hensyn til økonomisk effektivitet. Lübcke konstaterer dog, at Rawls ofte antyder, at man kan se bort fra borgernes motiver, og at de kun indgår som et middel til at realisere retfærdighedsprincipperne, hvorved hans teori bliver en form for konsekventialisme. Lübcke hævder derefter, at det overordnede hensyn til de dårligst stillede opgives, når Rawls taler om fremtidige generationer, idet han her hævder et hensyn til fremtidige generationer, også selvom den aktuelle generation måtte være den dårligst stillede. Kender vi imidlertid ikke de fremtidige generationers identitet og størrelse, så kommer vi til at vælge mellem hvem, der i fremtiden skal eksistere i kraft af en større eller mindre befolkningstilvækst. Den dårligst stillede gruppe kan da være bedre stillet, fordi den gruppe, der ellers var den dårligst stillede ikke kommer til at eksistere, hvilket er uacceptabelt for Derek Parfit. På denne måde mener Lübcke, at Rawls teori får nogle klare perfektionistiske konsekvenser, eftersom kun de generationer får lov at eksistere, som tillader en højere grad af overensstemmelse med retfærdighedsprincipperne. Han vil dog ikke vælge mellem Rawls og Parfit og tage stilling til begrundelserne for deres respektive teorier, idet han selv vil hævde en form for sofistikeret emotivisme.

John Rawls og den postmoderne kritik - Af Nils Holtug

Holtug tager i sit bidrag udgangspunkt i Iris Marion Youngs kritik af Rawls. Hun kritiserer Rawls' begreb om upartiskhed og begrebet om upartiskhed i det hele taget. Hun hævder også, at Rawls teori gør krav på universel gyldighed, hvilket efter hendes opfattelse er en illusion. Holtug vil imødegå denne kritik, men til gengæld give Young ret i, at der er visse uligheder med oprindelse i bl.a. kulturelle og religiøse forhold, som en liberal egalitarisme af Rawls' type har en tendens til at ignorere. Dette vil så give forfatteren anledning til at præcisere sit eget standpunkt både i forhold til Rawls og Young. Han hævder således, at et af problemerne med Rawls teori er, at den som fordelingsenhed bruger de sociale primære goder, men hvis man i stedet brugte velfærd som fordelingsenhed, så ville man kunne tage hensyn til en række minoriteters specifikke ønsker inden for rammerne af den liberale egalitarisme. For velfærd er sensitiv over for de menneskelige forskelle, som Young mener forbigås i begrebet om upartiskhed. Således kan to personer med lige stor indkomst godt have forskellige behov, hvis den ene f.eks. er handicappet eller alvorlig syg. Når der tales om sociale primære goder, tages der ikke hensyn til behovet for udstyr eller dyr medicin, og på den måde kan den ene være væsentlig dårligere stillet end den anden, uden at der sker nogen omfordeling. Tilsvarende kan minoritetsgrupper have forskellige behov. Et andet problem med Rawls' teori er det ensidige hensyn til de allerdårligst stillede, men en stor gevinst for de næstdårligst stillede kan være at foretrække frem for en minimal gevinst for de dårligst stillede, hvilket Rawls' differensprincip ikke tillader. Holtug vil da mene, at det såkaldte prioritetsprincip er bedre, idet det siger, at en velfærdsgevinst er vigtigere, jo dårligere stillet det individ er, som den tilfalder.

Et dilemma i John Rawls' syn på begrundelse - Af Mogens Chrom Jacobsen

Jacobsen undersøger Rawls' begrundelse for retfærdighedsteorien. Denne begrundelse består i både subjektive og objektive elementer. På den ene side vil han underkaste retfærdighedsteorien nogle objektive krav i form af det såkaldte kontraktargument, samtidigt med, at de ud fra et subjektivt synspunkt skal stemme overens med en persons velovervejede vurderinger i den refleksive ligevægt. På denne måde kommer en lineær og fundamentalistisk begrundelsesstrategi i konflikt med en kohærensbegrundelse, som ikke accepterer noget fundament. Jacobsen hævder da, at dette vil føre Rawls ud i et dilemma, idet han enten må vælge en ren kohærensbegrundelse med subjektivism og relativisme til følge eller fastholde to modstridende begrundelsesstrategier. Når Rawls nu synes at gøre det sidste, så er det ud fra en efter Jacobsens opfattelse grundlæggende rigtig antagelse om, at for så vidt vi har en praktisk fornuft, og vores velovervejede moralske vurderinger udgår fra den, så må vores forsøg på at beskrive eller rekonstruere denne praktiske fornuft da også kontrolleres i forhold til dens formodede resultat. Spørgsmålet er nu, om Rawls bruger de rette redskaber til at foretage denne beskrivelse, og efter forfatterens opfattelse er det ikke tilfældet, idet Rawls inspireret af Kant har mistet forbindelsen til sit oprindelige udgangspunkt i en mere empirisk indstillet bevægelse inden for moralfilosofi en, som går under navnet "the-good-reasons approach" (de gode grundenes tilgang).

Civil ulydighed – John Rawls og det duelige demokrati - Af Mille Rode

Rode behandler Rawls' syn på civil ulydighed.⁴ Hun ønsker at så tvivl om Rawls' skarpe distinktion mellem samvittighedsnægtelse og civil ulydighed og fremhæver at nægtelse af militærtjeneste godt kan betragtes som en form for civil ulydighed. Derudover mener Rode, at det kan være vanskeligt at fastholde Rawls' krav, om at den civile ulydighed ikke må blive så omfattende, at den virker destabiliserende på samfundet. Rodes væsentligste indvending mod Rawls' opfattelse af civil ulydighed hænger imidlertid sammen med hans syn på demokratiet. Ifølge forfatteren har Rawls en legalistisk demokratiopfattelse. Han tager for givet, at der på forhånd findes en fælles forståelse af retfærdighed, idet hans syn på civil ulydighed er en appel til sådanne fælles principper. Spillereglerne er dermed givet på forhånd. Kan vi nu også gå ud fra det, spørger Rode; tænk hvis spillereglerne var blevet til undervejs og demokratiet til stadighed var til forhandling? I så fald ville civil ulydighed blive en essentiel bestanddel af demokratiet og ikke, som hos Rawls, et middel til at foretage mindre korrektioner i forhold til et allerede givet retfærdighedsideal. I Rodes konstruktive eller dialektiske demokratiopfattelse er demokratiet derimod en regelskabende praksis som selv er med til at definere det ret færdige, og i denne sammenhæng kan den civile ulydighed være med til at flytte grænser, ligesom den også kan være en stabiliserende kraft takket være sin rolle som kommunikationsværktøj.

En 'overlappende konsensus' om den 'overlappende konsensus' - Af Tong Shijun

Tong Shijun tager i "En 'overlappende konsensus' om den 'overlappende konsensus'" fat i et helt centralt begreb i Rawls' *Political Liberalism*, nemlig begrebet om en overlappende konsensus, mens Langergaard i "John Rawls og forståelsen af 'det almene' – Deontologisk almengyldighed eller utilitaristisk almen nytte?" ved hjælp af begrebet om det 'almene' griber fat i et mere generelt aspekt ved hele Rawls' filosofi, nemlig forholdet til utilitarismen. Tong hævder i sit bidrag, at der er flere forskellige forståelser af begrebet om en overlappende konsensus, og at disse har en vis lighed med nogle begreber om værdimæssig mangfoldighed, som også er almindeligt anerkendt i Kina. Han mener, at der er tre niveauer af overlappende konsensus. På første niveau er der tale om en fornuftig uenighed, idet vi anerkender, at der er visse ting vi rimeligvis kan være uenige om. På det andet niveau kan man være uenige om de grundlæggende værdier, men være enige om visse handlenormer, som man ifølge Rawls og Charles Taylor så kan følge af forskellige grunde. Habermas mener imidlertid, at man må skelne mellem konsensus som en social begivenhed og som en epistemisk bedrift og dermed mellem accept og acceptabilitet. Tong ser Rawls og Taylors begreb om konsensus som et resultat af forskellige etiske diskurser, mens Habermas kræver, at den er et resultat af en epistemisk bedrift som følge af begrundelserne i diskussionsprocessen. Tong er enig med Habermas i hans betoning af den epistemiske bedrift, men mener ikke man kan se bort fra Rawls' betoning af accepten i folks inderste hjerte. På det tredje niveau kan der være tale om en villighed til i fremtiden at efterstræbe enighed, måske endda en horisontsammensmeltning, trods uenighed i øjeblikket. Dette krav, som stilles af Taylor, vil Rawls ikke være enig i, men Tong mener, at der er nogle muligheder i denne idé. Vi må gå positivt til fremmede ideer og lade os korrigere og berige af dem. Dermed bliver konsensusen ikke blot til en epistemisk bedrift i Habermas forstand, men også til en åndelig bedrift. Dette ser Tong som et mål for en historisk praksis, som alle fornuftigvis må deltage i, og han henleder i den sammenhæng opmærksomheden

på den kinesiske tænker Li Zehou, som lægger vægt på det faktiske materielle grundlag for en given konsensus.

John Rawls og forståelsen af 'det almene' – Deontologisk almengyldighed eller utilitaristisk almen nytte? - Af Luise Li Langergaard

Langergaard griber derimod fat i Rawls påstand om sin egen teoris deontologiske karakter og kontraktteoretiske aner hos Kant og Rousseau. Hun mener imidlertid, at der er stor forskel på Rawls og så Kant og Rousseau. Hendes argumentation tager udgangspunkt i Habermas' kritik af Rawls. Habermas mener, at Rawls' beskrivelse af parterne i den oprindelige position som rationelle egoister, gør det svært for dem, at beslutte sig for en moral, som ifølge Rawls selv kræver, at man respekterer andres interesser af moralske grunde, eller at man føler loyalitet over for dem. Det vil sige, at de skal kunne forstå betydningen af at være autonom uden selv at være det. Langergaard peger da på, at Rawls begår den fejl kun at se autonomi som fraværet af heteronomi. Ved at konstruere den oprindelige position under uvidenhedens slør, mener Rawls at have elimineret særinteresserne, men dermed har han ikke sagt noget om, hvad det vil sige at være et selvlovgivende menneske, han kan således ikke skelne mellem målrationalitet og fornuft. Habermas gør også opmærksom på, at Rawls ved at behandle rettigheder som primære goder slører skellet mellem normer og værdier. Rawls' retfærdighedsprincipper kommer derved til at tage form af en rangordning af værdier, som har mere tilfælles med en etik om det gode. Langergaard påviser her en lighed med en utilitaristisk tænker som Hare, idet rettigheder og moralske forpligtigelser indgår i beregningen af det gode i form af præferencer, selvom Rawls dog ikke accepterer en simpel aggregering af goderne i form af almen nytte. Ved at tænke i goder bliver det imidlertid vanskeligt for Rawls at fastholde den almengyldighed, der er knyttet til normer.

Samarbejdsetik – Kant og Rawls om folkeret, føderationer og frie stater - Af Gorm Harste

Gorm Harste betragter i "Samarbejdsetik – Kant og Rawls om folkeret, føderationer og frie stater" Rawls folkeret i et historisk perspektiv. Andreas Føllesdal overvejer i "Retfærdighed, stabilitet og tolerance i en føderation af velordnede folk" betingelserne for at anvende Rawls principper på føderationer såsom EU, mens Asger Sørensen i "Folkenes lov i Imperiets tidsalder – John Rawls om retfærdig krig" under søger, om Rawls folkeret er egnet til vor tid. Harste sammenligner Rawls' *Law of peoples* med Kants *Til den evige fred* og konkluderer, at Rawls' værk om folkeret ikke er lige så adækvat for vor tid som Kants værk om freden, men at det på et vigtigt område kan supplere Kants fremstilling, nemlig vedrørende kravet om samarbejde. Harste forklarer, at Kants værk er et svar på dilemmaet mellem statens egen autonomi og respekten for de andre staters autonomi. Løsningen er hos Kant en frivillig føderation af frie stater, men hvordan er det muligt at etablere en sådan uden tvang. Her vil Rawls lade det bero på de gode viljer i liberale demokratiske stater, men det er ikke nok for Kant. Harste fremhæver, at magtdelingen internt i staten i form af retsstaten og rivaliseringen mellem staterne er vigtigere end styreformen, og her kan Kants historiefilosofi være behjælpelig til at forklare, hvordan et fredeligt samarbejde er muligt. Harste peger på en række konvergensprocesser, som betyder, at staterne opbygger de samme institutioner og funktionssystemer. Samtidigt kan Kants overvejelser over dømmekraften belyse et andet vigtigt forhold. Harste henleder opmærksomheden på Kants konstatering af, at selv smagsdomme må være underlagt kriterierne for den fælles kommunikation, og konkluderer, at det så meget mere må gælde mellemmenneskelige og mellemstatslige forhold. Isolation vil nemlig være fatal for en stat, hvorfor den i det offentlige rum er nødt til at udvise politisk dømmekraft, hvilket pålægger den visse begrænsninger. Hvad der mangler hos Kant er derimod kravet om samarbejde, og her mener Harste, at Rawls kan bidrage med væsentlige indsigter.

Retfærdighed, stabilitet og tolerance i en føderation af velordnede folk - Af Andreas Føllesdal

Føllesdal overvejer, hvordan Rawls principper skal anvendes i en situation, som denne ikke selv havde overvejet, nemlig en føderation af velordnede stater. Det drejer sig dels om grundene og grænserne for intervention til fordel for menneskerettighederne og dels om fordelings retfærdighed på det globale eller føderale niveau. Rawls mener ikke, at de liberale demokratiske samfund skal gribe ind i hierarkiske samfund, og Føllesdal konstaterer, at der mangler en god grund for dette synspunkt, hvilket udgør et problem for stabiliteten. Han peger imidlertid på, at menneskerettigheder kan have mange forskellige roller og være et mere eller mindre egnet grundlag for intervention. Dette gælder i særdeleshed inden for en føderation. Han konkluderer derfor, at ikke alle former for intervention vil være forbudt, da visse former kan være effektive. Vedrørende fordelingsretfærdigheden, så mente Rawls ikke, at differensprincippet kunne overføres til et mellemstatsligt niveau. Føllesdal er ikke tilfreds med Rawls' grunde, som gør folket

til eneansvarlig for dets egen situation. Han mener dog ikke, at dette fører til et globalt differensprincip. I føderale ordninger vil der imidlertid være overvejelser, der peger i retning af større lighed, selvom disse overvejelser må afvejes i forhold til lokal autonomi. En enhedsstatslig applikation af differensprincippet vil have konsekvenser for den enkeltes indflydelse på den førte politik og mulighed for at blive hørt. Føllesdal overvejer sluttelig, om disse konklusioner har nogen konsekvenser for stabiliteten.

Folkenes lov i Imperiets tidsalder – John Rawls om retfærdig krig - Af Asger Sørensen

Sørensen tager fat i spørgsmålet om den retfærdige krig, som Føllesdal også har berørt under betegnelsen en legitim militær intervention. Rawls mener, at krig er berettiget til at forsvare sig mod ekspansionistiske stater (præventivt angreb) og til at forhindre grove krænkelse af menneskerettighederne. Sørensen vil undersøge om dette synspunkt kan være en del af en for vor tid adækvat forståelse af folkeretten på baggrund af en relevant samtidsdiagnose. Han mener, at en adækvat forståelse af folkeretten må være normativ og kunne fungere som kritisk standard. Forfatteren konstaterer, at Rawls' liberale mistænksomhed over for statsmagten er mindre udpræget i *Political liberalism* og *The Law of Peoples*, og han giver som en del af forklaringen på dette Rawls' skift i perspektiv fra individ til folk. På baggrund af Michael Hardts og Tony Negris analyse i deres bog, *Imperiet*, påpeger Sørensen, at denne villighed til at benytte sig af militær magt indskrives sig i en tendens til at skabe et grænseløst kapitalistisk system, hvor militær magt snarere har karakter af politiaktioner. Set i dette perspektiv, mener forfatteren, at Rawls' opfattelse af folkeretten ikke har noget kritisk potentiale i forhold til de internationale relationers aktuelle tilstand. Sørensen mener, at Rawls' synsvinkel er ensidigt amerikansk, og at den giver ideologisk opbakning til en øget anvendelse af militær magt. Som sådan mener han, at den repræsenterer et tilbageskridt i forhold til den traditionelle folkeret.